Opgave 2 Robots en lichamelijkheid in de zorg

In de ouderenzorg wordt steeds vaker gebruikgemaakt van technologie, zoals een sociale zorgrobot die simpele gesprekken voert en zorgtaken doet. Onderzoeker Bart van der Sloot stelt hierover ethische vragen:

tekst 1

Wat als opa seks wil met zijn zorgrobot? Of oma vier keer per dag wil douchen, of weigert te eten omdat ze dood wil? Wat doet zo'n robot dan? Laat die dat allemaal toe? Of wordt er een signaal gegeven aan een zorgverlener? En wie bepaalt dat? Oma? De familie?

bron: vn.nl, Menselijke robots zullen ingezet worden in liefdesrelaties en ouderenzorg, 2024

Donna Haraway gaat in haar filosofische benadering van de vraag naar de mens in op de onbepaaldheid van de mens.

2p **8** Leg uit dat de onbepaaldheid van de mens volgens Haraway een ethische dimensie heeft.
Beargumenteer vervolgens met deze opvatting van Haraway wie volgens jou moet bepalen of de robot een signaal aan een zorgverlener moet geven: opa/oma **of** de familie uit tekst 1.

Van der Sloot is bang dat zorgrobots de familieleden van een oudere zullen vervangen. Het leven wordt dan minder zinvol, omdat er volgens hem minder frictie is:

tekst 2

Die frictie, dat is ook het leven. Dat het niet altijd lekker gaat. Persoonlijk contact is soms lastig, je hebt iets gezegd en dat valt niet goed bij die ander. Het is intuïtief heel makkelijk om daarvan weg te blijven, maar de menselijke ontwikkeling schuilt ook in juist die hobbels nemen. Als alle frictie verdwijnt, worden we wel heel eendimensionaal.

bron: vn.nl, Menselijke robots zullen ingezet worden in liefdesrelaties en ouderenzorg, 2024

Volgens Plessner wordt de bestaanservaring van mensen onder andere bepaald door de medewereld. In hoeverre een zorgrobot – een computer geprogrammeerd voor gesprekken – deze medewereld kan helpen vormen, hangt af van je opvatting over het denkvermogen van robots en mensen.

3p **9** Beargumenteer of jij denkt dat deze zorgrobots de rol van een mens als gesprekspartner kunnen overnemen. Ga daarbij in op:
- de functionalistische opvatting over symboolmanipulatie,
- Plessners begrip medewereld, en
- tekst 2.

Volgens Hubert Dreyfus heeft het lichaam drie functies die een computer niet kan nabootsen. Hij zou het waarschijnlijk eens zijn met de opvatting dat het leven van een oudere zinvoller is als die oudere met een familielid praat in plaats van met een zorgrobot die voor gesprekken is geprogrammeerd (zwakke AI).

3p **10** Geef een argumentatie voor deze opvatting. Ga daarbij in op:
- **een** van de drie functies van het lichaam die een computer volgens Dreyfus **niet** heeft,
- een weerlegging van Dreyfus' opvatting over deze functie, en
- Dreyfus' opvatting over de mogelijkheid om ervaringskennis te verwerken.

Van der Sloot is bang dat AI ons vermogen zal aantasten om te onderscheiden wat realiteit is en wat niet. Hij geeft als voorbeeld videobeldiensten waarbij AI de huid van een beller in beeld automatisch egaler maakt, zonder dat de bellers dit weten. Dat kan onhandig zijn als je videobelt met een arts over je huidproblemen.
Volgens Yuval Noah Harari is de grens tussen fysiek en niet-fysiek vervaagd. Hij spreekt van dataïsme. Van der Sloots opvatting dat AI ons vermogen zal aantasten om te onderscheiden wat realiteit is en wat niet, is een voorbeeld van een kanttekening vanuit kentheoretisch perspectief bij Harari's dataïsme.

2p **11** Geef weer wat Harari bedoelt met dataïsme.
Leg vervolgens uit dat Van der Sloots opvatting een voorbeeld is van een kanttekening vanuit kentheoretisch perspectief bij Harari's dataïsme.

Filosoof Jenny Slatman vindt dat het huidige zorgsysteem is gebaseerd op het idee dat ziekte een probleem is van een individueel lichaam dat niet in de wereld past van gemiddelde, normale standaardindividuen. Zij vindt dat deze benadering niet voldoende recht doet aan wie de mens is. Ze pleit voor een benadering waarbij een mens wordt opgevat als een wezen in relatie tot zijn omgeving:

tekst 3

Te dik, te klein, […] te weinig mobiel – op allerlei manieren kan het voelen alsof je lichaam tekortschiet. [Dat zijn] geen problemen van het individuele lichaam alleen. Ze komen tot stand wanneer je lichaam of de wijze waarop je je lichaam gewend bent te gebruiken niet goed in de wereld past. […] Onze reactie is dan vaak om het lichaam aan te passen, bijvoorbeeld door een medische ingreep. We stimuleren zwaarlijvige mensen om af te vallen of we sturen chronisch vermoeide mensen naar een psycholoog. [Maar we kunnen ook] verschillende maten stoelen of andere werktijden aanbieden.

bron: Femke van Hout, Jenny Slatman: 'De wereld sluit veel lichamen buiten', Filosofie Magazine 2024

Slatmans analyse van het huidige zorgsysteem waarin lichamen worden genezen of aangepast naar de standaard die de wereld stelt aan een normaal, gemiddeld lichaam, kan begrepen worden als een vorm van structuralisme.

2p **12** Leg uit dat je het huidige zorgsysteem vanuit Slatmans analyse als een vorm van structuralisme kunt begrijpen.
Beargumenteer vervolgens met tekst 3 of jij het eens bent met Slatmans relationele opvatting over zorg als alternatief voor het huidige zorgsysteem.

Slatman stelt de mens voor als een 'ik kan': wie je bent, wordt bepaald door wat je lichamelijk kunt doen en in hoeverre je daarin belemmerd wordt. Ze geeft het voorbeeld van een groot lichaam dat niet in een stoel past. Als je je tussen de armleuningen moet wurmen, dan denk je meer over je lichaam na dan wanneer de stoel goed aansluit bij je lichaam.
Maxine Sheets-Johnstone gebruikt het begrip lichaamsschema.

1p **13** Leg met Slatmans voorbeeld van de stoel Sheets-Johnstones begrip lichaamsschema uit.

Slatmans opvatting van de mens als 'ik kan' is kritiek op de opvatting van de mens van René Descartes.

1p **14** Leg dit uit.

Slatman vindt dat het ‘ik kan’ in de zorg regelmatig wordt belemmerd door de omgeving. Ze geeft als voorbeeld dat hartproblemen bij vrouwen minder snel worden herkend, omdat bijna al het hartonderzoek bij mannen wordt gedaan. Vrouwen krijgen hierdoor vaker geen goede diagnose. Ze horen vaker dan mannen dat 'het tussen hun oren zit'. Door dit soort uitspraken denken vrouwen sneller dat ze zich aanstellen.
Simone de Beauvoir stelt dat bestaanservaringen van vrouwen worden bepaald door culturele opvattingen over hoe een vrouw zou moeten zijn.

2p **15** Leg uit dat deze stelling van De Beauvoir gebaseerd is op haar idee over verschillen in het opvoeden van meisjes en jongens.
Geef vervolgens een argument dat het voorbeeld van vrouwen die denken dat ze zich aanstellen door verkeerde diagnoses aansluit bij De Beauvoirs stelling dat de bestaanservaringen van vrouwen worden bepaald door culturele opvattingen.